

บทที่ ๑

บทนำ

๑. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

เมื่อกล่าวถึงโลกหรือจักรวาลด้วยความหมายทางพุทธปรัชญา ย่อมเข้าใจดีอยู่แล้วว่าเป็นสถานที่หนึ่งซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตชื่อว่าสัตว์โลกทั้งหลายประกอบด้วย มนุษย์โลก เทวโลก และพรหมโลก ในจักรวาลที่ชื่อว่าโลกนั้นประกอบด้วย ๓ โลกคือ สังขารโลก สัตว์โลก และโอกาสโลก โลกตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเป็นการใช้รวมๆทั้งที่เป็นที่อยู่ของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรม^๑ สำหรับโอกาสโลก ที่เรียกกันว่าโลกธาตุหรือภาชนะโลกนั้น หมายถึง แผ่นดินแผ่นฟ้าที่มีอยู่แล้วตามธรรมชาติ เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์โลกทั้งปวง^๒ และเป็นที่ซึ่งสัตว์โลกประเภทหนึ่งที่เรียกว่ามนุษย์ ได้อยู่อาศัย ทำกิจกรรมดำเนินชีวิตตามวิถีชีวิต (way of life) นั่นเอง

มนุษย์องค์ประกอบสำคัญของโลกหรือจักรวาลนั้นหมายถึง สัตว์โลกประเภทหนึ่งซึ่งมีชีวิตและจิตวิญญาณประกอบรวมกันเป็นรูปธรรม มนุษย์มีกำเนิดจากกรรมมารดาเมื่อครบกำหนดแล้วจึงคลอດออกมาเป็นตัวที่เรียกว่า ชลาพุชะหรือชลาพุชโยนิ^๓ มีกายเนื้อเป็นกายหยาบ มองเห็น รับรู้ และสัมผัสได้ด้วยอายตนะ มนุษย์ถือเป็นสัตว์โลกที่มีความคิด และสติปัญญามากกว่าสัตว์จำพวกอื่น แต่ธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ที่มีอยู่ไม่น้อยกว่าสติปัญญาและความสามารถก็คือความกลัว ความกังวล สงสัย นับจากอดีตมนุษย์สนใจการหาคำตอบเกี่ยวกับโลกและจักรวาล หากแต่ความหลากหลายในทัศนะที่เกี่ยวกับโลกและจักรวาลนั้น ทำให้มนุษย์ไม่สามารถหาคำตอบที่ดีที่สุดได้เลย ทั้งที่พยายามจะค้นหา แต่กลับยิ่งพบในสิ่งที่มีความมหัศจรรย์มากขึ้นหลายเท่าทวีคูณ

สำหรับแนวคิดเรื่องโลกและจักรวาลที่มนุษย์พยายามหาคำตอบ และปรารถนาจะเข้าถึงนั้น ได้กลายเป็นแนวคิดพื้นฐานที่นำพามนุษย์ไปสู่การเรียนรู้ การปฏิบัติ และฝึกฝนตนเองเพื่อการหลุดพ้นจากวัฏจักรของชีวิตเป็นอย่างดี^๔ ด้วยมนุษย์จำนวนไม่น้อยปรารถนาสภาวะที่สมบูรณ์สูงสุดทางจิตวิญญาณ (a spiritual Absolute) อันเป็นจุดหมายปลายทางสุดท้ายการมีชีวิต และเพื่อการดำรงอยู่

^๑ พระครูโสภณปริยัตยาทร (เชื้อม ชินวโส, สอนรอด, วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท, กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๑, หน้า ๑๓

^๒ สุริย์ มีผลกิจ, **สังสารวัฏ**, กรุงเทพมหานคร, ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย; พิมพ์ครั้งที่ ๓, พ.ศ. ๒๕๕๓, หน้า ๔๑

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘๐

^๔ ปฐม บัญศรีตัน, **พุทธอภิปรัชญา : ความจริงเกี่ยวกับ จักรวาล โลก มนุษย์ และสังสารวัฏ**, กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๖, หน้า ๓๓

กับเอกภาพที่เป็นภพภูมิอันเป็นทิพย์ ซึ่งจะเกิดได้เฉพาะกับบุคคลที่พร้อมจะตายจาก “ตัวตน” เท่านั้น หากแต่ภพภูมิอันเป็นทิพย์กลับถูกปิดกั้นด้วย ความไร้เอกภาพ ความไม่สมบูรณ์ ความเร่งร้าวให้เกิดความแตกแยก หรือค้นหาอันเป็นทุกข์ของผู้มีความอยาก นับเป็นสภาวะแรกของความเป็นสัตว์ะทั้งหมด^๖ ในพุทธปรัชญาเรียกวงจรชีวิตที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของสิ่งปิดกั้นเหล่านั้นว่า สังสารวัฏ ซึ่งมีวงจรชีวิตที่ประกอบด้วย การเกิด การแก่ การเจ็บ และการตาย เวียนว่ายอยู่เช่นนั้นอย่างไม่รู้เบื้องต้นและเบื้องปลายไม่มีที่สิ้นสุด และมีกรรมเป็นปัจจัยเกื้อหนุนและนำชีวิตไปเกิดยังภพภูมิต่างๆ สำหรับในพุทธศาสนาจะเน้นเรื่องกรรม เพราะกรรมเป็นตัวสร้าง เป็นตัวบันดาล เป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังที่ทำให้ทุกอย่างแตกต่างกันไป ดังพุทธสุภาษิตที่ว่า “กมฺมํ สุตเต วิภชตี ยทิทํ Һินปฺปณฺนิตาย” แปลได้ว่า “กรรมย่อมจำแนกสัตว์ให้ทราบหรือปราณีตต่างกัน”^๗ ชีวิตจึงวนเวียนต่อไปอย่างไม่รู้จบ มนุษย์เฝ้าตั้งคำถามเพื่อจะค้นหาคำตอบอยู่เสมอว่า การเวียนว่ายตายเกิดนั้นมีจริงหรือไม่ อย่างไร ปัญหาที่สร้างความกังวลสงสัยใคร่รู้มาตลอดทุกยุคสมัย ด้วยเมื่อใดก็ตามที่มีการเกิดแล้วย่อมมี ความแก่ ความเจ็บ และความตาย รออยู่เบื้องหน้า เป็นกงล้อแห่งชีวิตที่ผู้มีชีวิตเป็นปกติไม่อาจหลีกเลี่ยงได้พ้น ดังนั้น มนุษย์ผู้ถูกรอด้วยความปลอดภัยจึงพยายามจะหาคำตอบให้ได้ว่า เมื่อตายแล้วไปไหน ตายแล้วจะเป็นอย่างไร ตายแล้วจะได้เกิดอีกหรือไม่ จะเกิดเป็นอะไร ที่สำคัญจะได้เกิดเป็นมนุษย์อีกหรือไม่ จากความกลัวและความกังวลถึงความเป็นไปของสังสารวัฏ ที่เป็นไปตามหลักธรรมชาติที่อิงอาศัยกันเป็นปัจจัยหนุนนำในการเกิดขึ้นของสภาวะต่างๆ เรียกว่าหลักปฏิจจสมุปบาทซึ่งปรากฏอยู่ในฐานะกระบวนการแห่งขั้นที่ ๕ เป็นปฏิจจสมุปปันธรรมที่พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสรับสั่งพระปัญจวัคคีย์เพื่อแสดงความแตกต่างของธรรมที่อิงอาศัยกันเกิด จนนำไปสู่ความดับอันเป็นเป้าหมายที่สุด^๘ ด้วยกฎของธรรมนี้ซึ่งเป็นธรรมอันลุ่มลึก ละเอียดอ่อน และยากแก่การเข้าใจ ในพุทธปรัชญาจึงอธิบายความหมายของกฎปฏิจจสมุปบาทด้วยหลักธรรมคำสอนที่ชื่อว่า อิทัปปัจจยตา ซึ่งมีความหมายว่า “เมื่อมีสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น” อิทัปปัจจยตานี้เป็นแนวคิดเชิงเหตุผล หากแต่เหตุผลนั้นๆ มีพื้นที่ในระดับหลายมิติ และเพื่อแสดง

^๕ Aldous Huxley, The Perennial Philosophy, กิ่งแก้ว อัดถากร แปลเป็นภาษาไทย, นนทบุรี, บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, พ.ศ. ๒๕๕๖, หน้า ๔๕

^๖ Aldous Huxley, The Perennial Philosophy, กิ่งแก้ว อัดถากร แปลเป็นภาษาไทย, นนทบุรี, บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, พ.ศ. ๒๕๕๖, หน้า ๔๘๙-๔๙๑

^๗ พิน ดอกบัว, แนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ: การเวียนว่ายตายเกิดในพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร, ศิลปาบรรณาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, พ.ศ. ๒๕๔๓, หน้า ๔๗

^๘ พระอนันต์ อัสกาโร (เป็งไซโยโม, วิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาการตีความปฏิจจสมุปบาทตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ, กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๐, หน้า ๑๓

ให้เห็นว่าความจริงในพุทธศาสนานั้นเป็นผลของเกิดขึ้นพร้อมๆ กัน^๙ ทั้งตอบสนองความอยากรู้ และการรู้เท่าทันอำนาจจากตัณหาทั้งหลาย และเพื่อการหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งสิ้นเพราะเข้าใจในทุกข์ เข้าใจสาเหตุของทุกข์ เข้าใจการดับทุกข์ และเข้าใจวิธีการดับทุกข์ เพื่อให้ชีวิตซึ่งเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของมนุษย์ ดำรงอยู่ด้วยความปลอดภัย และยาวนานที่สุดในชาติภพนี้เท่าที่จะกระทำได้

สังสารวัฏนี้มีปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎกหลายแห่ง เช่น "สมณพราหมณ์พวกหนึ่งมีวาทะอย่างนี้มีทิฐิอย่างนี้ว่า ความหมดจดย่อมมีได้ด้วยสังสารวัฏ สารีบุตร ก็สังสารวัฏที่เราไม่เคยท่องเที่ยวไป โดยกาลยืดยาวช้านานนี้ เว้นแต่เทวโลกชั้นสุทธาวาส เป็นสิ่งที่หาไม่ได้ง่ายนัก สารีบุตร ถ้าเราพึงท่องเที่ยวไปในเทวโลกชั้นสุทธาวาส เราก็คงไม่พึงมาสู่โลกนี้อีก"^{๑๐} หรืออีกตอนหนึ่งว่า "เพราะไม่ได้ตรัสรู้ ไม่ได้แทงตลอดอริยสัจ ๔ เราด้วย เธอทั้งหลายด้วย จึงแล่นไป ท่องเที่ยวไปยังสังสารวัฏนี้ตลอดกาลนานอย่างนี้"^{๑๑} สังสารวัฏในที่นี้จึงเกี่ยวข้องกับสถานที่คือภพ ภูมิ และเวลา

ต่อมา พระพุทธโฆษาจารย์ได้เชื่อมโยงการอธิบายสังสารวัฏด้วยหลักของปฏิจจสมุปบาทแบบสังสารวัฏ เกี่ยวข้องกับการข้ามภพข้ามชาติ และเชื่อมโยงกับกาลเวลาที่เป็นอดีต ปัจจุบัน และอนาคตเป็นคำอธิบายด้วยระบบของกิเลส กรรม วิบาก ดังคำอธิบายว่า

"ก็ในอดีตภพ เมื่อบุคคลผู้จวนจะตายเพราะความสิ้นไปเอง หรือเพราะการกระทำ (ร้าย) ก็ตาม ไม่อาจทนความรุ่มเอาแห่งศีลตราคือมรณันตเวทนา (ความเจ็บชนิดถึงตาย)ทั้งหลาย ซึ่งเช็ดเชือนเส้นเอ็นทั่วอวัยวะใหญ่่น้อยเหลือที่จะทน ครั้นร่างกายซบซิดไปโดยลำดับ ดูกุโศลสดที่เขาวางไว้ในแดด ค่อยเหี่ยวแห้งไปฉะนั้น ครั้นอินทรีทั้งหลายมีจักขุเป็นต้น ดับกายินทรี มนินทรีและชีวิตินทรีคงเหลืออยู่แต่ในหทัยวัตถุ วิญญานซึ่งอาศัยหทัยวัตถุเท่าที่เหลืออยู่ในขณะนั้นก็ปรารถนาเอากรรม (กรรมหนัก) สมาเสวิตกรรม (กรรมที่ทำเนืองๆ) อาสันนกรรม (กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตาย) บุพพกรรม (กรรมที่ทำไว้แต่ปางก่อน) อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งได้แก่สังขาร อันได้ปัจจัยที่เหลือ (มีวิชาเป็นต้น) แล้ว หรือปรารถนาเอาวิสัย คือ วรรณรูปารมณ์ ซึ่งได้แก่กรรมนิमित คตินิมิตอันเข้าไปปรากฏแก่วิญญานนั้นเป็นไป ตัณหาในวิสัยนั้นอันมีโทษที่อวิชาปกปิดไว้ เพราะยังละตัณหาวิชาไม่ได้ ก็ชักเอาวิญญานที่เป็นไปอยู่อย่างนี้นั้นไป สังขารคือ เจตนาที่เกิดร่วมกันก็ช่วยชักวิญญานนั้นไป วิญญานที่ถูกตัณหาชักไปถูกสังขารทั้งหลายชักไปด้วยอำนาจแห่งสันตติอยู่นั้น ก็ละทิ้งที่อาศัยคือหทัยวัตถุ

^๙ พระมหาขวัญชัย กิตติเมธี, สารนิพนธ์เรื่อง การศึกษาเชิงวิพากษ์เรื่องความสัมพันธ์ระ

หว่างปฏิจจสมุปบาทกับคุณค่าทางจริยธรรม, กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๖, หน้า ๑๕

^{๑๐} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๘๗/๑๑๑.

^{๑๑} ส.ม. (ไทย) ๑๙/๑๖๙๘/๔๒๘.

เดิมด้วยได้ที่อาศัยใหม่อันกรรมสร้างขึ้นบ้าง ไม่ได้บ้าง เป็นไปด้วยปัจจัยทั้งหลายมี
อารมณ์เป็นต้นเท่านั้นด้วย ดุจคนหวังเชือกซึ่งผูกต้นไม้ที่ฝังโนไว้ข้ามคลองไปฉะนั้นแล”^{๑๒}

สรุปก็คือ ปฏิจจสมุปบาทเกี่ยวข้องกับสังสารวัฏด้วยลักษณะที่ผูกโยงกับภพและกาลเวลา
ดังนี้ คือ “สังขาร และภพเป็นกรรมวัฏ อวิชชา ตัณหา อุปาทาน เป็นกิเลสวัฏ วิญญาณ นาม รูป
สฬายตนะ ผัสสะ เวทนา เป็นวิปากวัฏ พึงทราบเถิดว่ากิเลสวัฏยังไม่ขาดลงตราบใด ก็ชื่อว่าหมุน
เพราะเป็นไปรอบแล้วรอบเล่า ชื่อว่าไม่หยุด เพราะมีปัจจัยยังไม่ขาดลงตราบนั่นอยู่นั่นเอง”^{๑๓}

ต่อมาพุทธทาสภิกขุได้ปฏิเสธลักษณะสังสารวัฏดังกล่าว เพราะหลักปฏิจจสมุปบาทนั้น
เป็นภาษาธรรม ที่เมื่ออธิบายด้วยภาษาคนอาจจะมีความผิดเพี้ยนไป กล่าวคือ “ถ้ามีความรู้มากพอ
สามารถควบคุมไม่ให้เกิดชาติทำนองนี้แล้วก็ว่างไปเลย คือ ไม่มีชาติ หมายความว่า ไม่มีตัวตน จะเกิด
จะแก่ จะเจ็บ จะตาย นี่คือ ปฏิจจสมุปบาท ที่แท้ก็คือเรื่องที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันแก่คนทุกคน
และทุกเวลา แม้แต่ฝันก็ยังเป็นเรื่องอย่างนี้ได้”^{๑๔} เพราะปฏิจจสมุปบาท เป็นเรื่องภพปัจจุบัน ไม่ใช่
ภพหน้าหรือเวลาในอดีตหรืออนาคตอย่างที่เราเข้าใจ เมื่อสังสารวัฏนั้นเชื่อมโยงด้วยลักษณะของกิเลส
กรรม วิบากจึงต้องอธิบายด้วยขณะปัจจุบันเท่านั้น ดังที่พุทธทาสภิกขุได้ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า

"ภาษาธรรมของผู้รู้ธรรมไม่ใช่ภาษาชาวบ้าน ถ้าเป็นภาษาชาวบ้านต้องรอตาย
แล้วไปเกิดใหม่จึงจะมีภพมีชาติ แล้วก็มียี่สิบเดียวเท่านั้น เพราะคนเรามันเกิดมาทีเดียว
แล้วก็ตายเข้าโลงไปแล้ว จึงจะมีภพมีชาติใหม่อีก เดียวนี้ภพหรือชาติในภาษาธรรมมี
วันหนึ่งหลายหนคือ เกิดตัวกูของกูหนึ่ง ก็เรียกว่ามีภพมีชาติหนึ่ง ฉะนั้น เราจะ
ต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่าภพว่าชาติ ที่มีอยู่ในชีวิตประจำวัน วันหนึ่งหลายๆ หนนี้”^{๑๕}

อย่างไรก็ตามทัศนะเกี่ยวกับสังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาสภิกขุที่ได้กล่าวไว้นั้นก็เป็นอีก
แง่มุมหนึ่ง ที่ถือเป็นแนวทางที่กระตุ้นให้มนุษย์เข้าใจลักษณะสังสารวัฏหรือลักษณะการเวียนว่ายตาย
เกิดว่าเป็นปัจจุบัน เช่น ถ้าทำชั่วก็เป็นสัตว์นรก เปต เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นต้นตอนนั้นเลย ไม่ใช่รอ
ให้เกิดใหม่ แต่ขณะที่สังสารวัฏในแนวคำสอนส่วนใหญ่ยังคงเชื่อมั่นในการข้ามภพข้ามชาติ จึงเป็น
ประเด็นที่ต้องถกเถียงต่อไป

^{๑๒} พระพุทธโฆษาจารย์, วิสุทธิมรรค ภาค ๓ ตอน ๑, แปลโดย คณะกรรมการแผนกตำราธรรมมกุฏ
ราชวิทยาลัย, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, หน้า ๓๑๕-๓๑๗.

^{๑๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔๑.

^{๑๔} พุทธทาสภิกขุ, แนวแนวจริยธรรมร่วมสมัย ชุดที่ ๓ จุดหมายปลายทาง และตัวแท้ของ
จริยธรรม, กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดวงตะวัน, พ.ศ. ๒๕๕๓, หน้า ๕๖.

^{๑๕} พุทธทาสภิกขุ, ปฏิจจสมุปบาทจากพระโอษฐ์, พิมพ์ครั้งที่ ๘, กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์สุภาพ
ใจ, พ.ศ. ๒๕๕๔, หน้า ๗๑

ผู้วิจัยจึงตั้งสมมติฐานจากปัญหาดังกล่าว โดยอาศัยข้อวินิจฉัยทุกความเป็นไปได้ถึงการอธิบายเรื่องสังสารวัฏของมนุษย์ ทั้งจากพระไตรปิฎก อรรถกถา พระเถรจารย์ และพุทธทาสภิกขุ เพื่อหาข้อสรุปและตั้งสมมติฐานแนวโน้มของการอธิบายสังสารวัฏที่อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามเงื่อนไข หรือควรสรุปอธิบายให้ชัดเจนตามทัศนะดังที่กล่าวมา

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสังสารวัฏในพุทธปรัชญา
๒. เพื่อศึกษาแนวคิดเรื่องสังสารวัฏของพุทธทาสภิกขุ
๓. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังสารวัฏของพุทธทาสภิกขุ เทียบเคียงกับพุทธปรัชญา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑. แนวคิดเรื่องสังสารวัฏในพุทธปรัชญาว่าเป็นอย่างไร
๒. แนวคิดเรื่องสังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาสภิกขุว่าเป็นอย่างไร
๓. การวิเคราะห์ความแตกต่างของแนวคิดเรื่องสังสารวัฏในพุทธปรัชญาว่าเป็นอย่างไร

๑.๔ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑. พุทธปรัชญา (Buddhist Philosophy) หมายถึง กระบวนทัศน์ของคำสอนตามแนวเหตุผลของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

๒. สังสารวัฏ หมายถึง การเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์โลกทั้งหลาย วนเวียนอยู่ในภพภูมิต่างๆอย่างไม่รู้จบสิ้น

๓. ภพ, ภูมิ หมายถึง อาณาเขตของแผ่นดินแผ่นฟ้า อันเป็นที่อยู่แห่งสัตว์โลก ประกอบด้วย กามภพ รูปภพ อรูปภพ

๔. ปฏิจสุปปบาท หมายถึง หลักธรรมในพุทธศาสนาที่ว่าด้วยการอิงอาศัยกันเป็นปัจจัยเกิดขึ้น คือ สภาพของการอิงอาศัยเป็นปัจจัยการเกิด และดับ

๑.๕ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ” นี้ มีหนังสือและเอกสารงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

พระครูโสภณปริยัตยาทร (เชื้อม ชินวโส, สอนรอด) ได้กล่าวถึงสังสารวัฏที่เกี่ยวกับ โลก และจักรวาล ภพภูมิ มนุษย์ และสังสารวัฏ ไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาท” ซึ่งมีรายละเอียดเกี่ยวกับการกำเนิดและการมีอยู่ของโลกหรือ

จักรวาล การเกิดในภพภูมิต่างๆ กรรม และการเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่รู้จบสิ้น นอกจากนี้ยังอธิบายความถึงการดับของโลก เพราะต้นหาดับ แล้วทุกข์จึงดับ สังสารวัฏจึงไม่มี นั่นเอง^{๑๖}

พระอนันต์ อัสกาโร (เป็งไซโยโม) ได้กล่าวถึงเรื่องสังสารวัฏที่เกี่ยวกับ ปฏิจสมุปบาท หรือ การเกิดโดยอิงอาศัยเป็นปัจจัยเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน ในงานวิทยานิพนธ์เรื่อง “ ศึกษาการตีความปฏิจสมุปบาทตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ” ซึ่งได้อธิบายความถึงหลักการและความเป็นมาของหลักปฏิจสมุปบาท การอธิบายธรรมต่างโดยชั้นธ อายตนะ ธาตุ และอินทรีย์ มุ่งเน้นให้เห็นถึงสภาวะปัจจัยของความเป็นทุกข์ และการอิงอาศัยการเกิดที่ทำให้เป็นทุกข์ ด้วยมุมมองของท่านพุทธทาสภิกขุ และพระไตรปิฎก^{๑๗}

รศ. พัน ดอกบัว ได้กล่าวถึงเรื่องสังสารวัฏหรือการเวียนว่ายตายเกิด ในพระพุทธศาสนา โดยอธิบายไว้ในงานวิจัยเรื่อง “แนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ : การเวียนว่ายตายเกิดในพุทธศาสนา” ซึ่งว่าด้วยเรื่อง ภพภูมิต่างๆ ความเป็นไปในภพภูมินั้นๆ กรรมและผลของกรรมที่นำไปสู่ภพภูมิต่างๆ ความทุกข์ของมนุษย์ และเหตุที่สัตว์ทั้งหลายต้องเวียนว่ายตายเกิดในสังสารวัฏนี้ ตลอดจนหนทางที่จะนำไปสู่นิพพาน โดยการค้นคว้าจากพระไตรปิฎก โดยเฉพาะในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก^{๑๘}

สุริย์ มีผลกิจ ได้อธิบายถึงความยาวนานของสังสารวัฏ อวิชชาที่เป็นเครื่องกักกันและนำพาสัตว์ทั้งหลายให้ตกอยู่ในวงเวียนแห่ง กิเลสวัฏ กรรมวัฏ และวิปากวัฏ ไว้ในหนังสือเรื่อง “สังสารวัฏ” ซึ่งได้เรียบเรียงและแสดงให้เห็นถึงเรื่อง โลกและจักรวาล ภพภูมิของสัตว์โลกทั้ง ๓๑ ภูมิ และภัยจากต้นเหตุและอวิชชาที่นำพาให้ตกอยู่ในสังสารวัฏ รวมทั้งแสดงให้เห็นถึงหนทางที่จะทำให้พ้นจากสังสารวัฏ นอกจากนี้แล้วยังได้แสดงถึงคำสอนของพระพุทธองค์ถึงข้อปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากสังสารวัฏที่ปรากฏในพระอภิธมมปิฎก พระสุตตันตปิฎกและพระอรรถกถาต่างๆ^{๑๙}

กิงแก้ว อรรถาภรณ์ ได้แปลงานเขียนของ Aldous Huxley ในหนังสือเรื่อง The Perennial Philosophy หรือ “ปรัชญา อมตะ” ซึ่งมีเนื้อหาเพื่อการดำเนินชีวิตด้วยความพอดี ไม่ยึดติดจนตึงเกินไปหรือปล่อยปละจนชีวิตไร้แก่นสาร ตลอดจนอธิบายความแตกต่าง เป้าหมายของชีวิต

^{๑๖} พระครูโสภณปริยัตยาทร(เชื้อม ขันวิโส,สอนรอด), วิทยานิพนธ์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์ความคิดเรื่องจักรวาลวิทยาในพุทธปรัชญา, กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๑

^{๑๗} พระอนันต์ อัสกาโร (เป็งไซโยโม, วิทยานิพนธ์เรื่อง ศึกษาการตีความปฏิจสมุปบาทตามทัศนะของพุทธทาสภิกขุ, กรุงเทพมหานคร, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๔๔

^{๑๘} พัน ดอกบัว, แนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ:การเวียนว่ายตายเกิดในพุทธศาสนา, กรุงเทพมหานคร, ศิลปาบรรณาการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, พ.ศ. ๒๕๔๓

^{๑๙} สุริย์ มีผลกิจ, สังสารวัฏ,ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร, พิมพ์ครั้งที่ ๓, พ.ศ.๒๕๕๗

ความสัมพันธ์และชีวิตที่ต้องอิงอาศัยกัน ชี้ทางรอดให้กับจิตวิญญาณด้วยการทำความเข้าใจโลก มองโลกให้ทะลุปรุโปร่ง และปรารถนา^{๒๐}

ปรุทธ์ บุญศรีตัน ได้กล่าวถึงรายละเอียดและความจริงเกี่ยวกับสังสารวัฏไว้ในหนังสือเรื่อง “พุทธอภิปรัชญา ความจริงเกี่ยวกับ จักรวาล โลก มนุษย์ และสังสารวัฏ” มีเนื้อหาที่แสดงถึงหลักความจริงอันเกี่ยวกับ จักรวาล โลก และมนุษย์ รวมถึงหลักความจริงแห่งการเวียนว่ายตายเกิด การรู้ความจริงของสรรพสิ่งและหลักปฏิบัติ เพราะเชื่อว่าการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับหลักความจริงตลอดจนทำทีที่ต้องปฏิบัติต่อความจริงนั้นๆ จะทำให้ชีวิตย่อมพบแต่ความสุข^{๒๑}

พุทธทาสภิกขุ ได้เขียนหนังสือเรื่อง ปฏิจาสุมุปาบท เป็นหลักปฏิบัติตามหลักอริยสัจที่สมบูรณ์ ด้วยการนำเสนอวิธีการปฏิบัติตามหลักปฏิจาสุมุปาบทเพื่อความเข้าใจและเพื่อการปฏิบัติที่ถูกต้อง กล่าวคือ หากเราจะมีชีวิตที่ดี ที่ถูกต้องเหมาะสม จะต้องทำลายอวิชชาทั้งหลายนั้นด้วยวิชาที่มี ชีวิตจะสมบูรณ์และอยู่ชอบได้ด้วยการอยู่อย่างมีสติตลอดเวลา และการมีสติมั่นนั้นสำคัญยิ่งเมื่อตอนที่เรามีอารมณ์มากระทบ^{๒๒}

พุทธทาสภิกขุ ได้สาธยายธรรมและคณะศิษยานุศิษย์ได้รวบรวมไว้ในหนังสือชื่อ คู่มือมนุษย์ฉบับสมบูรณ์ ซึ่งอธิบายความเกี่ยวกับหลักของพระไตรลักษณ์ การปล่อยวางกิเลส และหลักสุญญตาที่หลุดพ้นจากการยึดมั่นถือมั่น เข้าถึงความว่าง ตลอดจนชีวิตที่ต้องวนเป็นวงกลมของ กิเลส-กรรม-วิบาก อยู่อย่างนี้เรียกว่า วัฏฏะ หรือวัฏสังสาร รวมถึงชีวิตที่ถูกครอบครองด้วยตัณหา อวิชชา และอุปาทาน จนทำให้ต้องตกอยู่ในสภาพของมนุษย์ที่ป่วยทางจิตวิญญาณ^{๒๓}

พุทธทาสภิกขุ ได้สาธยายธรรม และคณะศิษยานุศิษย์ได้รวบรวมไว้ในหนังสือชื่อ ตัวกูของกู ฉบับสมบูรณ์ ซึ่งอธิบายความเกี่ยวกับสิ่งที่เป็พื้นฐานของการดำเนินชีวิต ที่มีแต่ยึดมั่นถือมั่น และเพื่อทำให้ชีวิตหลุดพ้นจากกิเลส สิ่งที่ทำให้เกิดกิเลส หลักการดับกิเลสให้หมดสิ้น เพราะกิเลสนี้เองคือต้นเหตุแห่งการเวียนว่ายตายเกิดทั้งปวง^{๒๔}

^{๒๐} Aldous Huxley, The Perennial Philosophy, กิ่งแก้ว อตถกถา แปลเป็นภาษาไทย, บริษัท อัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน), พ.ศ. ๒๕๕๖

^{๒๑} ปรุทธ์ บุญศรีตัน, พุทธอภิปรัชญา ความจริงเกี่ยวกับ จักรวาล โลก มนุษย์ และสังสารวัฏ, กรุงเทพมหานคร, สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, พ.ศ. ๒๕๕๖

^{๒๒} พุทธทาสภิกขุ, ปฏิจาสุมุปาบท หลักปฏิบัติอริยสัจที่สมบูรณ์แบบ, กรุงเทพมหานคร, ธรรมสภา และสถาบันบันลือธรรม, ไม่ปรากฏปีที่พิมพ์

^{๒๓} พุทธทาสภิกขุ, คู่มือมนุษย์ ฉบับสมบูรณ์, กรุงเทพมหานคร, ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม จัดพิมพ์เพื่อฉลองพุทธชยันตี ๒๖๐๐ ปี แห่งการตรัสรู้, ไม่ปรากฏปีที่จัดพิมพ์แน่ชัด

^{๒๔} ท่านพุทธทาสภิกขุ, ตัวกูของกู, กรุงเทพมหานคร, ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ไม่ปรากฏปีที่จัดพิมพ์

หลวงพ่อบุญนันทภิกขุ ได้ถอดเทปการบรรยายธรรมของพุทธทาสภิกขุ เพื่อเป็นหนังสือชื่อ แก่นพุทธศาสน์ ซึ่งมีเนื้อหาเกี่ยวกับวิธีการปฏิบัติตัวตามหลักของพุทธศาสนา ความว่างหรือที่เรียกว่านิพพาน และการปฏิบัติเพื่อความเป็นไปเพื่อความว่าง และการชี้ทางเพื่อให้ตรงตามแนวทางที่เข้าถึงแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง^{๒๕}

จากการศึกษาหนังสือ บทความ และงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมงานเหล่านั้นพบว่าทั้งฝ่ายที่มีความคิดเห็นในเรื่องสังสารวัฏเหมือนกัน และฝ่ายที่มีความเห็นแตกต่างกัน รวมถึงท่าทีและมุมมองที่มีต่อกระบวนการของสังสารวัฏ ในเรื่องสังสารวัฏที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ศาสนา และทัศนะของพุทธทาสภิกขุ อยู่ในหลายๆ ประเด็นด้วยกัน ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับการตีความหรือการให้ความหมายในบริบทของแต่ละฝ่าย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอนำเสนอรายละเอียดที่ชัดเจนของแนวคิดต่างๆ เพื่อเสริมสร้างความรู้ และเข้าใจที่ดียิ่งขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อการมีชีวิตที่ดีต่อไป

๑.๖ วิธีดำเนินการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ด้วยการศึกษาวิเคราะห์สังสารวัฏในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ ตลอดจนการอ้างอิงเฉพาะข้อมูลที่เกี่ยวข้อง โดยมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

๑. ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลเอกสารทางวิชาการที่เป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษที่เกี่ยวข้องกับหัวข้อที่จะวิจัย
๒. วิเคราะห์แนวคิดเรื่องสังสารวัฏในทัศนะของหลวงพ่อบุญนันทภิกขุ
๓. นำเสนอข้อมูลที่ได้มา เพื่อสรุปผลการศึกษาตามหลักการและวิธีทางปรัชญา

๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑. ทำให้ทราบถึงความหมาย รายละเอียด และแนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ ในพุทธปรัชญา
๒. ทำให้ทราบถึงความหมาย รายละเอียด และแนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏ ในทัศนะของพุทธทาสภิกขุ
๓. ทำให้ทราบถึงความเหมือนและความแตกต่างกันของแนวคิดเรื่องสังสารวัฏ ระหว่างพุทธทาสภิกขุ กับทัศนะอื่นๆ
๔. ทำให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตประจำวัน ด้วยแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ นั้นสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในปัจจุบัน
๕. เพื่อเป็นฐานความรู้ และสามารถปรับใช้ในการดำเนินชีวิตได้

^{๒๕} หลวงพ่อบุญนันทภิกขุ, แก่นพุทธศาสน์, กรุงเทพมหานคร, ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม จัดพิมพ์เผยแพร่เพื่องานนิทรรศการ”พุทธทาส พุทธศิลป์ พุทธธรรม” พ.ศ. ๒๕๕๘